

עינינו

נבר

הרב אהרן בן דוד שליט"א

יו"ר מכון אהבת תימן, מחה"ס לב אהרן, ספר הקישורים, בית האבן, ועוד

והלך בסערות תימן

הרב עובדיה יוסף ויהודי תימן

הרב אהרן בן דוד נושא דברים
בהכתרת בנו לרב העיר קרית עקרון

פעמים פונים אל אדם לעשות דבר שאינו קל, ואין בידו לסרב. אף בדידי הוה עובדא. ידידי הרב הדיין אבירן יצחק הלוי הי"ו ביקשני להעלות על הכתב משהו בעניין הרב עובדיה יוסף ויהודי תימן. על יהודי תימן יכול אני לכתוב, שהרי להם מקדיש אני מזמני וכותב עליהם, תוך מתן דגש על יהודי צפון תימן. אך על הרב עובדיה יוסף כגדול הדור, איני חש שראוי אני לכתוב, שהרי על גדול רק גדולים ראויים לכתוב. אולם, כדי שלא להשיב פניו של הרב אבירן ריקם, הריני מקבץ דבר אל דבר מן הרשימות שבידי ומעלה אותם על הכתב, בתקוה כי התוצר יספק את רצונו.

אפתח בחוויות אחדות ממפגשים שבהם השתתפתי ושהרב זצ"ל הוזמן אליהם. והנה חוויה ראשונה. היה זה ביום שלישי בשבוע, יום שנכפל בו כי טוב, במלון דיפלומט, ביום ה' באדר שני ה'תשל"ח, עת הגיע הרב זצ"ל לדבר בקורס שנתי של מנהלי בתי ספר, ואני כאחד מהם. נתבקשתי, עם חבר נוסף,

להקביל את פניו ולהביאו אל אולם ההרצאות. משהגיע, במכונית ירוקה, יצאנו לקראתו, והוא בענוה מיוחדת הילך עמנו עד האולם. משהגיע, שאל את הנוכחים על מה רוצים הם שידבר, ואם די להם בחצי שעה. ביקשנוהו כי ידבר לפחות שעה. המנחה הציג את הרב הראשון לציון כמי שמכתת רגליו ממקום למקום ומגיע גם לבתי ספר ומדבר בפני גדולים ובפני קטנים.

עינינו

נברת

הרב זצ"ל החל לדבר, והיה אופן דיבורו פשוט ועמוק, וסגנונו מיוחד ומושך. כדרכו, תיבל את דבריו בפסוקים, במאמרי חז"ל ובסיפורים. לא אחת, בהומור המיוחד לו, העלה חיוך על פני השומעים ואף הביאם לכדי צחוק מנומס. כאשר היה אומר דבר, היה מוצא לכך פסוק או מאמר חז"ל. הזכיר את המלה אלף, אמר מיד את הפסוק האלף לך שלמה (שיר השירים ח' י"ב). הזכיר את המלה אלמן, אמר לא אלמן ישראל (ירמיה נ"א ה') אבל גרוש. כל דבר שהביא מן התלמוד, ציין את המקור, דהיינו שם המסכת, הדף והעמוד, כי אצלו המאמר ומקורו הולכים יחדיו. וכן כאשר הזכיר הלכה או מדרש, ציין את המקור. הדברים היו קולחים, והמנהלים נשארו פעורי פה. השעה חלפה לה חיש, ועונג גדול מילא את ליבותיהם של השומעים.

ופעם אחת כאשר הוצאנו את תלמידינו לטיול בעיר קדשנו ותפארתנו, ביקשנו שיבוא לברכנו. הרב הראשון לציון זצ"ל הגיע אל האולם שישבנו בו, עמדנו לכבודו, ובירכנו בשם ומלכות את הברכה המיוחדת לגדול הדור, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו. וכמה אהבה וחביבה הרעיף על התלמידים הצעירים, וכמה רושם השאיר עליהם.

הרב יוסף בן דוד ומרן

רצא

עינינו

נברת

ושוב, פעם אחת נסענו, אני וחבר תלמיד חכם, תוך כדי האזנה לרדיו, והנה נשמע הרב זצ"ל עונה לשאלותיו של המראיין, והדברים קולחים ומושכים את לב השומע. המראיין שואל והרב משיב. והנה המראיין הפסיק את השידור החי לרגע, והחל להביע את התפעלותו מן הידע העצום השופע מפיו של הרב, ומכך שהרב מצטט ספרים רבים תוך ציון ההלכה או העמוד, והמראיין טרח לציין שאין לפני הרב לא ספרים ולא רישומים כלשהם. ואכן ידידי שנסע עמי, הגדיר את הרב במונח מיוחד השגור בפי יהודי צפון תימן, בְּחָר אַתְיָר, לאמר ים שופע. אשרי העם שזה רבו, ואשרי הרב שזוכה לכבוד רב ולהערצה גדולה.

ושוב מעשה בבני הרב יוסף הי"ו, והריני מביא את דבריו כפי שניסחם הוא בעצמו. וכה אמר הרב יוסף בני הי"ו, רבה של קרית עקרון.

כבר מילדותינו הפגישה ברב עובדיה יוסף זצ"ל היתה בבית הכנסת, כאשר התעורר הפולמוס סביב ספרי תורה המסומנים. הנה הזקנים אשר בשער, נפשם היתה מרה עליהם עד למאד. ויש אשר התבטאו בצורה מאד חריפה כנגד הרב, באמרם, הכיצד יפסול מורשת אבות אשר עליה אנו נשענים, והרי זה כחותך את הענף אשר הוא יושב עליו. ולמרות

רצב

עינינו

נבר

המחאה והצעקה הגדולה בדבר שנגע בנפשות הזקנים, הנה ראית בתוך מחאה זו את יחס הכבוד לשקידתו העצומה בתורה. ואף על פי שלא קיבלו את דבריו בנושא הזה, הנה היה להם יחס של כבוד אליו, כי ידעו שדבריו נבעו מיראת שמים. ואם שמעת פה ושם כמה ריקים מתוכן וממעש מתבטאים בצורה לא יפה על הרב עקב פסיקתו לגבי ספרי התורה, הנה הזקנים לא איפשרו בשום פנים ואופן להשמיע דברים כאלה, באמרם כי מחלוקת יש ותהיה, ואלו כך ואלו כך, ואולם מסורת אבותינו לא נעזוב חס ושלום.

בשבתנו ביחד עם אאמו"ר שליט"א בסעודה שלישית, כאשר היו מתאספים כמה תלמידי חכמים לביתו, ביניהם גם הרב עובדיה יעבץ זצ"ל רבה של קרית עקרון, והיו יושבים סביב שולחן מלא כל טוב כדרכה של אמי מב"ת, אשר ביתם פתוח לרווחה הי"ו, היו מעלים סוגיות הלכתיות שונות, ואאמו"ר שליט"א היה מנחה את הדיון בטוב טעם ודעת. וכאשר היה לוקח את הספר שו"ת יביע אומר או את הספר שו"ת יחווה דעת, פורש בצורה מופלאה את דברי הרב זצ"ל ושזור אף הוא מעצמו את רעיונותיו, הנה אז ראית את עצמתו וגדולתו של הרב, כי אאמו"ר שליט"א יודע לחרוז ולכוין את דברי הרב. והיה נותן לתלמידי חכמים היושבים להגיב על דברי הרב, ומתוך דבריהם היתה ניכרת חכמתו האדירה של הרב, גם אם לא הסכימו לבסוף לדעתו.

את הרב זצ"ל העריכו לא רק בגלל תורתו, אלא גם בגלל מסירות הנפש שהיתה לו עבור עם ישראל, כי היה מכתת רגליו לכל מקום אשר יסכימו לשמוע דברי תורה.

הרב דוד צדוק הלוי

בימים ההם, עם קום המדינה, כאשר קויים בנו כי הנה החושך יכסה ארץ וערפל לאומים (ישעיה ס' ב'), היו שנים אשר עמלו וטרחו להאיר ולמשוך את אור התורה והאמונה, האחד הרב זצ"ל והשני הרב יעקב מזרחי זצ"ל. שניהם טרחו בכל לב להוציא את הילדים מהמסגרות החינוכיות המשבשות את הדעות בכל מיני כפירה וקלקול המסורת, ולהעבירם למסגרות תורניות. והנה הרב זצ"ל היה הולך ממקום למקום, באוטובוס וברגל, לכל מקום שישמעו דברי תורתו. זקנינו, אשר היו אמונים על לימוד התורה והשתדלו ללמוד בעל פה כמעט את כל תורתם [כגון הרב דוד צדוק הלוי זצ"ל, שהיה רבה

עינינו

נברת

הרב עובדיה יעבץ

הראשון של קרית עקרון, היה ידוע כמי שדורש שעות על גבי שעות מכתבי האר"י ז"ל בעל פה ומפרש את דבריו, וכמעט את כל כתבי הזוהר ידע בעל פה, היו משתוממים לנוכח בקיאותו של הרב, כאשר היה דורש ומצטט בדרשה אחת מעשרות מקורות בעל פה.

כאשר הקמתי כולל ללימוד איסור והיתר, שחיטה, שבת ועוד, הייתי מביא את תלמידי אל הרב עובדיה יעבץ זצ"ל לבחינה ראשונה, והרב היה מבקש לשמוע מהם את לשונות הרמב"ם והשולחן ערוך בדיוק. קשה היה לו, כיצד הם יודעים את התשובה, ואינם משננים את דברי הרמב"ם והשולחן ערוך בעל פה. לאחר מכן היו נבחנים אצל הרה"ג מאיר אהרן שליט"א, ראש הכולל לדיינות, ובנו של הרב עובדיה יוסף זצ"ל, הרב יעקב יוסף זצ"ל, היה חותם ומאשר את התעודות שלהם.

הרב יוסף בן דוד בהכתרתו לרב העיר קרית עקרון

לימים, כשנפטר הרב עובדיה יעבץ זצ"ל, אשר במשך שנים הייתי צמוד אליו, הוצרכתי להגיע אל הרב עובדיה יוסף זצ"ל כדי לקבל את ברכתו שאגיש את מועמדותי לכהן כרבה של קרית עקרון. והנה כדרכו של עולם, היו שועלים קטנים מחבלים כרמים, אשר רבות צרות ורעות עשו כדי שלא אכנס אל הרב זצ"ל. אולם, בחסדי ה' יתברך מצאתי את הדרך להיכנס אל הרב כדי שיכיר אותי וישפוט הוא אם ראוי אנכי לכהונה זו אם לאו.

בדחילו ורחימו נגשתי אל שר התורה וישבתי עמו כרבע שעה. אודה כי היה קשה לי מאד לשבת עם הרב, לפי שהוא פסק מלימודו עבורי, והרגשתי כאילו אני

עושה לו עוול בזה שלקחתי אותו מלימוד התורה שלו. והוא זצ"ל, אשר היה אוהב ישראל גדול, עם כל הצער שהיה לו עזב את ספריו, והתפנה לשוחח עמי ולתהות על קנקני. לאחר ששאל אותי מספר שאלות ושוחח עמי עלי ועל רצונותי ומהותי, בירך אותי להיות רבה של קרית עקרון.

כמאמר חכמים בבראשית רבה (פרשה ע"ו אות ב') ויען בניהו בן יהוידע את המלך ויאמר אמן כן יאמר (מלכים א' א' ל"ו), והלא כבר נאמר הנה בן נולד לך הוא יהיה איש מנוחה (דברי הימים א' כ"ב ט'). אלא אמר הרבה קטיגורין יעמדו מכאן ועד גיחון, ע"כ. הרבה קטיגורין עמדו אשר לא הסכימו לברכתו של הרב זצ"ל, עד אשר זיכנו ה' והרב אלי בן דהן הי"ו התמנה לסגן שר הדתות, ובעזרת ה' ובעזרתו ברכת הרב קויימה במלואה. יהי זכרו ברוך. עד כאן מדברי בני הרב יוסף הי"ו.

הריני מוסיף כי לאחר המיפגש של בני הרב יוסף הי"ו עם הרב עובדיה יוסף זצ"ל, הביע בני הי"ו את התפעלותו מן המיפגש, מזיו פניו של הרב ומדבריו ההחלטיים. וכאשר נערכו הבחירות ובני הי"ו זכה ביותר משמונים אחוז מקולות חברי הגוף הבוחר, בחר לתלות את

הכתרת הרב יוסף בן דוד לרב העיר קרית עקרון, ח' שבט תשע"ה
 הרב אהרן בן דוד, הרב שלמה זעפראני, הרב אלי בן דהן, מר חובב צברי, הרב יוסף בן דוד, הרב הראשי לישראל הרב דוד לאו

עינינו

נברת

תמונתו של הרב ושלו בלשכתו בקרית עקרון.

ועתה אביא מעט מן הרשימות שבידי, העוסקות ביחסים ההדדיים שבין יהודי תימן והרב הגדול והעצום הזה. וראשית אביא סיפור המתייחס אל שיטת רב בן תימן, הנשאל והמשיב לשואליו דבר. הסיפור לקוח מתוך ספר המעשים (אחד מחיבוריו של כותב הדברים) חלק שלישי עמ' 235. ידועה שיטתו של הרב עובדיה יוסף, המרבה להביא בתשובותיו דברי הפוסקים בצורה מדהימה ומעוררת התפעלות, וידועה גם שיטתם של חכמי תימן, המשיבים לשואליהם בלשון קצרה, תוך הבאת מקורות עיקריים ומעטים. והרי הסיפור כלשונו.

אחוז את העיקר

פעם אחת ישב לו שלמה, בחור שלמד בישיבה, לצידו של רבי טוביה, והראה לו תשובה אחת גדולה וארוכה, ובה מובאים דבריהם של עשרות ואולי מאות פוסקים. שאלה פשוטה ביותר, שתשובתה ארוכה ביותר.

תמה רבי טוביה על הבחור ושאלו, מפני מה אתה מראה לי דבר זה. השיב הבחור ואמר, רצוני שתראה את גדולתו של המשיב בתורה, את הידע הרב שלו בדברי הראשונים והאחרונים, ואת יכולת הניתוח שלו.

ולמה אתה אומר לי זאת, שאל רבי טוביה. ענה הבחור שלמה ואמר, רצוני שתשוה את המשיב הזה לחכמי צפון תימן שהינך מכירם.

הרב יוסף בן דוד והרב שלמה קורח

השיבו רבי טוביה מיד ואמר, וכי חשיבותו של המשיב היא במספר המובאות שהוא מביא, והלא יש בכך אריכות יתר, ועייפות של מקבל התשובה. וכי מה רבותא יש למובאות הללו. ואתה דע לך כי דרכם של חכמי צפון תימן אינה כך. הרהר שלמה בדברי רבי טוביה ואמר לו, אני רואה שהינך מזדהה עם דרכם של חכמי

עניינו

גברת

צפון תימן בתשובותיהם לשואליהם.

כיון ששמע רבי טוביה את דברי שלמה ואת המסתתר מאחורי הדברים הגלויים, הושיבו לידו והחל להרצות בפניו את דרכם של חכמי צפון תימן בתשובותיהם לשואליהם. וכך אמר לו רבי טוביה.

ראשית, עליך לדעת שאין החכם הצפוני מאריך בדברים. מורגל הוא לומר, החכם מקצר את דבריו, ויש לשנות לתלמידו בדרך קצרה.

שנית, עליך לדעת שהחכם הצפוני בא להשיב לשואלו דבר, ואינו בא להגדיל שבחו בעיני השואל, בכך שמרבה הוא בדברים ללא צורך.

שלישית, אין המשיב כותב תשובתו בכתב אלא אם כן נשאל בכתב. אין דרכו להשיב למי שלא שאל, כמנהגם של אלו שמחברים שאלה ואומרים שאל השואל, כדי שיראו את ידיעותיהם.

ועוד עליך לדעת, שאם השאלה מחייבת תשובה בכתב, היה המשיב עונה על השאלה בקצרה, כדי להניח את דעתו של השואל, ואחר כך מביא ראייה לדבריו מפוסק אחד גדול ופעמים מעוד פוסק, ומסתפק בכך.

ועוד זאת עליך לדעת, אין המשיב משאיר לו העתק מן השאלה והתשובה, והוא מסתפק בכך שהשיב לשואל כחפצו.

נכון הוא שאין חכמי הצפון עשירים בספרי שאלות ותשובות, והם מבחינה זו כראשונים אשר הסתמכו על הספרים המרכזיים שהיו ברשותם. יתירה מזו, אין החכם הצפוני אוהב את דברי הפלפול, וכי למה לו לעייל פילא בקופא דמחטא. הרחק מעליך את הפלפול, יאמר החכם הצפוני לתלמידו.

הוסיף רבי טוביה ואמר לשלמה, שמע נא דבריו של אחד המשיבים מחכמי צפון תימן, והביא בפניו את דבריו של מארי עבדאללה בן יעקוב יעבץ [הוא הרב עובדיה יעבץ זצ"ל, רבה של קרית עקרון בעבר] איש צעדה. וכה אמר הרב, אין המשיבים מעיינים בכל ספרי השו"ת או הפוסקים. הם מסתפקים בעיון ברמב"ם או בפוסקים הראשונים או מן הבולטים שבין האחרונים, ואינם מפלפלים כלל. אין דרכם של המשיבים של דורנו כאן בארץ ישראל נראית לי, ואיני מרוצה מן הדרך של המשיבים המאריכים בהבאת דברי פוסקים ובציון

עינינו

נבר

פוסקים רבים. הדרך הטובה היא הקיצור והפנייה אל המהותי והעיקרי. הריבוי בהבאת הפוסקים מסבך ומפריע למשיב בדרך הישרה, ע"כ.

סיים רבי טוביה את דבריו ואמר, ואתה שלמה, אל תמהר להתפעל ממה שרואות

מרן והרב יצחק רצאבי

עיניך ותשפוט את הגדולים ממך ומאלה שאתה מתפעל מהם. דע לך כי דרכם של חכמי צפון תימן, היא דרכם של אבותיהם הראשונים, ולא אחת ניתן לומר שקטנם עבה ממתני רבים מאלו שאתה מתפעל מהם.

יחד עם הדברים הללו, חתם רבי טוביה את דבריו בהבעת צער, שלא נמצאו ספרי שו"ת אצל יהודי הצפון.

ומן המעשה הזה, לסוגיות הקשורות בדברי הרב זצ"ל בהתייחסו ליהודי תימן, ובדברי יהודי תימן בהתייחסם לרב הגדול הזה. וראשית הריני מביא סיכום של שני מקורות העוסקים בהדלקת נר יום טוב ובהסתעפויות הקשורות בהלכה זו. האחד, מן הספר חזון עובדיה של הרב עובדיה יוסף. והשני, מן הספר נר יום טוב של הרב יצחק רצאבי הי"ו. משני המקורות הללו ניתן

לעמוד על החלטיותו של הרב עובדיה יוסף ביחסו ליהודי תימן, ותביעתו מהם לילך בדרכי פסיקתו של מרן השולחן ערוך, בקשר להלכה המיוחדת של נר יום טוב ובקשר לנושאים שונים שיובאו בהמשך. ומאידך, על דבריו התקיפים והבלתי מתפשרים של הרב יצחק רצאבי (ושל אחרים שהצטרפו לדעתו), המגן על עצמאותם של יהודי תימן בעניין נר יום טוב ובעניינים עקרוניים אחרים.

בספרו חזון עובדיה (שבת א', הלכות הדלקת נרות שבת סעיף כ"א עמ' רי"ז-רכ"א) כותב הרב עובדיה יוסף זצ"ל וזה לשונו, כשם שמצוה להדליק נרות בערב שבת לכבוד השבת, כך מצוה להדליק נרות לכבוד ימים טובים וכו'. וקודם ההדלקה יש לברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציונו להדליק נר של יום טוב. ועדה שנהגה

עינינו

נבר

בחוצה לארץ שלא לברך על ההדלקה ליום טוב, הואיל ועתה זכתה לעלות לארץ ישראל, עליה לנהוג כמנהג ארץ ישראל, לברך על הדלקת הנרות לכבוד יום טוב, ע"כ.

בהערה מביא הרב עובדיה יוסף את דברי הראשונים והאחרונים, הרמב"ם, שו"ת הרא"ש, אורחות חיים, כל בו, בעלי התוספות, הראב"ה, אור זרוע, רוקח, רבי דוד אבודרהם, ספר האגודה, לקט יושר, מרן השולחן ערוך, לבוש, דרישה, מגן אברהם, דגול מרובה, שולחן ערוך הגר"ז, החיד"א בספר מחזיק ברכה, שערי תשובה, שו"ת שואל ומשיב, מטה אפרים, שו"ת שער יהושע, פני יהושע, שפת אמת, שו"ת פרי יצחק, וערוך השולחן, אשר כל אלה סבורים, לדברי הרב, שיש לברך על הדלקת נר יום טוב.

הרב הראשי לישראל הגר"ע יוסף שליט"א:

יש לשמור על מנהגי העדות

– הקשורים בהלכה –

– מאת **כתב שערים** –

„אינני מאמין שהמנהגים השונים של העדות יעלמו בעוד הרבה דורות” – הבהיר הרב הראשי לישראל, הגר"ע יוסף שליט"א, בהרצאה בפני חניכי הקורס להכשרת מנהג לייט לבתי-ספר ממ"ד, הנערך בביה"ס להשתלמות עובדי הוראה בכירים, בקרית מוריה בירושלים.

של שנים מרובות של התקרבות בין העדות השונות, ולאחר מחקרים מקיפים על מקורותיהם של המנהגים. דוג" מאות מרובות הובאו עדידי הרב, ש" השמיע את דבריו בפני חניכי הקורס במשך למעלה משעתיים רצופות. במסגרת הרצאתו המרתקת, הוכיח הרב הראשי למורים, כי אין לזוז בשום מנהג – ולהיפך: עליהם להסי ביר לתלמידים את מנהגי עדותיהם ולעודדם לקיימם, בתנאי כמובן, שאינם סותרים את ההלכה.

כמובן הוסיף הרב הראשי, כי על המנהגים לקבוע עתים לתורה וללמוד בעצמם את פרטי הדינים והמנהגים, כדי שיוכלו להעבירם לתלמידים בהירות, באופן שלא יתביישו במנהגים הנהוגים בבתיהם.

בהרצאתו המקיפה על הנושא „מנהגי העדות והוראתם בבתי-הספר”, אמר הרב הראשי, כי אין לטשטש את מנהגי העדות השונות, אלא אדרבא, לטפחם ולשמרם, ובמיוחד כאשר יש להם יסוד ובסיס בהלכה. הגר"ע יוסף שליט"א עמד בהרחבה על מקורותיהם של מנהגים רבים הי" מן-רשמים בקרב העדות השונות בישראל, והסביר את הדרך שיש ללכת בה בלימוד ובתסבוחת ערכי המנהגים ושמירתם.

הרב הראשי הדגיש, כי כל אדם חייב לנהוג לפי מנהגי אבותיו, כפי שנאמר „אלו ואלו דברי אלוקים. ה' יי” וכי אם יבואו שינויים ואחידות במנהגים, הרי שהם יהיו רק תוצאה

בהמשך ההערה התייחס הרב זצ"ל לחכמי תימן, והביא את דברי מהר"ץ בשו"ת פעולת צדיק, הקובע כי שיטת קדמונינו שלא לברך, ואין לשנות ולהכנס לספק ברכה לבטלה. הרב עובדיה יוסף נשא ונתן בדבריו, וסיכם כי אין לזוז מפסק מרן השולחן ערוך. לחיזוק הכרעתו, הביא את דברי רבי דוד משרקי בשו"ת רביד הזהב, הקובע כי בתימן הולכים אחר פסקי מרן והכרעותיו. וכן את דבריהם של מהר"י בשירי, של הרב שלום חבשוש בספר שושנת המלך ושל הרב יוסף צובירי בספר ויצבור יוסף בר, שיש להדליק נרות ביום טוב

עֵינֵינוּ

נִבְרָת

ולברך על הדלקתם. ושוב קובע הרב עובדיה יוסף, שעל יהודי תימן שעלו לארץ ישראל לנהוג כדברי השולחן ערוך.

ובהמשך דבריו הביא הרב עובדיה יוסף את דברי הרב יוסף קאפח, המזהיר את בני עירו יוצאי תימן שלא לברך על הדלקת נרות של יום טוב, והעיר על דבריו בזה הלשון, ואשתמיטתיה כל הנ"ל, ע"כ. וכן העיר בסגנון זה, והנה גם הלום ראיתי לאברך אחד בשם ר' יצחק רצאבי בספרו הנקרא שולחן ערוך המקוצר, שמכרכר בכל עוז להחזיק במנהג שנהגו קצת מיוצאי תימן, שלא לברך על הדלקת נרות של יום טוב, וכותב שמנהגם שלא להדליק כלל נרות מיוחדים לכבוד יום טוב וכו'. והאברך הנ"ל יצא חוצץ כנגדם שלא כדין, וכתב לתמוך דוקא במנהג שהוא היפך דברי רוב הפוסקים ומרן השולחן ערוך וכו'. ובודאי שכל משכיל ונבון ירא שמים החרד לדבר ה', לא ישגיח בדבריו הללו וכו'. ואיזהו חכם, המכיר את מקומו, ע"כ.

ובסוף ההערה קובע הרב נחרצות בזה הלשון, לכן על כל יוצאי תימן לשנות ממנהגם שנהגו שלא להדליק ולברך, ומכאן ולהבא עליהם לברך על הדלקת הנר של יום טוב וכו', ועליהם תבוא ברכת טוב. וראוי לעודד אותם ולחזק את ידיהם וכו', ומה' ישאו ברכה, עכ"ל.

הספר נר יום טוב, לרב יצחק רצאבי הי"ו

המעייין בספר נר יום טוב של הרב יצחק רצאבי הי"ו, יגלה כי הוא קורא תיגר על רצונו של הרב עובדיה יוסף לקבוע עמדות בקשר למנהגי תימן ולתבוע מהם לוותר על מנהגים שהביאו איתם מארץ מוצאם. לפי הרב עובדיה יוסף, בארץ ישראל כל בני עדות המזרח כולל יהודי תימן, צריכים לקבל עליהם באופן עקרוני את פסיקות מרן השולחן ערוך.

הספר נר יום טוב, הכולל קס"ג עמודים בארבעים ואחד פרקים, בא לברר ולחזק את הוראת מהרי"ץ שאסור לברך על נר של יום טוב, מטעם ספק ברכה לבטלה. הספר עוסק בשאלה האם יש לברך על הדלקת נרות ביום טוב, שחלק מרבני תימן נוקטים שאין לברך, וזה בניגוד לעמדת הרב עובדיה יוסף הטוען כי חובה לברך. בספר מובעת עמדה ברורה, לפיה לא צדקו האומרים שבארץ ישראל כולם צריכים לנהוג כדעת מרן השולחן ערוך.

מרן בשולחן ערוך הלכות שבת (סימן רס"ג סעיף ה') פסק, גם ביום טוב צריך לברך להדליק נר של יום טוב. ובהלכות יום טוב (סימן תקי"ד סעיף י"א) כתב, המדליק נר של יום טוב צריך לברך אשר קידשנו במצוותיו וציונו להדליק נר של יום טוב.

עניינו

נבר

מהר"ץ (שו"ת פעולת צדיק חלק ג' סימן ע"ר) שדן בשאלה זו, כתב שאין לברך על נר של יום טוב, והוסיף לחזק הדברים בזה הלשון, וזו היא שיטת קדמונינו שלא לברך, ואין לשנות וליכנס בספק ברכות לבטלה, ע"כ.

בספר נר יום טוב נכתבו הערות רבות על דברי הרב עובדיה יוסף, ולהלן דוגמאות אחדות. ופלא כיצד רב שאינו בקי במנהגי התימנים חכמיהם וספריהם, מכניס עצמו להורות להם היפך מנהגי אבותיהם (עמ' י"ט).

בענין ברכת נר של י"ט, בתקופה האחרונה יצאו חוברות ברעש ורוגז על מנהג תימן לברך או לא לברך על הדלקת נר של י"ט. ודברי חכמים בנחת נשמעים. והנה לפמ"ש קצת אחרונים שברכת להדליק נר של שבת נתקנה בימי הגאונים נגד הקראים שנשארים בליל שבת בחשך (וכן מוכח בגמ' בפרק במה מדליקין שלא שאלו מאי מברך והיכן צונו על נר שבת, עד שהגיעו לנר חנוכה שאינו מענין המסכת והפרק, בשבת דף כ"ג ע"א. ע"ש. ובוה נחא מה שהקשו האחרונים למנהג האשכנזים לברך על נר שבת אחר ההדלקה, דאיכ למה אמרו בפסחים דף ד' ע"ב כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן הטבילה ולא אמרו ג"כ הדלקת הנר. ולפיה"א לק"מ, שבימי חכמי התלמוד עוד לא תקנו ברכת נר שבת. ודו"ק), לכאורה לפ"ז אין טעם לברך להדליק נר של י"ט, שבו לא נחלקו הקראים, שכלם מדליקין נר ביו"ט. ועוד דכיון שאפשר להדליק ביו"ט עצמו (מאש בווערת) לכאורה אין טעם לברכה זו, כמו שאין מברכים וצונו לאכול ולהתענג ביו"ט. רק בשבת המצוה היא להדליק לפני כניסת השבת שלא ייכנס לשבת בחשך. ומ"מ כיון שנהגו בא"י ובכל העולם כדעת הפוסקים לברך על נר של י"ט, וכן פסק מרן בש"ע, יש להם לנהוג כן. ואין לומר אילו ראה מרן דעת ראשונים אחרים שלא לברך היה אומר סב"ל, שאין אומרים סב"ל נגד המנהג הקבוע מדורי דורות. וגם אם יש תימנים שרוצים להחזיק במנהגם שלא לברך על נר של י"ט, יחזיקו בצנעא בבתייהם ובחומותם (כמו שיש נוהגים בליל פסח לברך על כל ד' כוסות בפה"ג כדעת הרי"ף והרמב"ם, ולדידן נקטינן כדעת הרא"ש ומרן לברך על כוס ראשונה ושלישית בלבד), כי לא ברעש ה'. וחלילה לצאת נגד מרא דארעא דישאל מרן הגר"ע יוסף שליט"א שעליו נאמר "ומורא רבך כמורא שמים" (ומורא בנימטריא עובדיה יוסף). ומה גם שבתמן עצמה מנהגים מנהגים יש. והאמת והשלום אהבו.

וספריהם, לא יכשל בזה (עמ' ע"א). גם נעלם מעיני הרב הטוען, במחילת כת"ר הרמה, כי בתכלאל וכו' (עמ' ע"ג). וגם מכאן ניכר מדבריו שאינו בקיא בטיבם של בני קהילותינו (עמ' צ"ח). ובודאי שכל משכיל ונבון, ישכיל ויבין שנפלו עשרות שגיאות בדברי מאן דפליגי במחכת"ה (עמ' ק"ח). ואיזהו חכם, המכיר את מקומו והשמח בחלקו וכו', שלא יפסוק הלכות אלא לעדתו ושער מקומו, שהוא מכיר ויודע במנהגותיהם ומקורותיהם (עמ' ק"ט). לגבי העניין שלא לשנות ממנהג אבות

הרב מאיר מאזוז, אור תורה תשע"א סימן קמו

עינינו

נבר

גם לאחר העלייה מתימן לארץ ישראל, כתב בעמ' צ"ט וזה לשונו, וכך הורו גאוני חכמי תימן עוד בהיותם בתימן, שהבאים מאתנו לארץ ישראל, ימשיכו ויחזיקו במנהגי אבותינו, המיוסדים על אדני פז, ע"כ.

בסיום הספר מצטרפים לעמדתו של הרב יצחק רצאבי, הרב פינחס קורח והרב עזריה בסיס.

מתוך סקירת שני המקורות הללו, עולות אי הסכמות בקשר להלכה המיוחדת של הדלקת נר יום טוב, וכן ביקורת הדדית של שני הרבנים ואופן הביטוי של ביקורת זו. ראוי לציין כי לא כל רבני תימן הסכימו עם ביקורת זו של הרב יצחק רצאבי ואופן ביטוייה, והיו רבים שהביעו התנגדות נחרצת לכך, במיוחד כיון שמדובר בגדול הדור.

ועתה לעניינים אחדים נוספים, העשויים ללמד על היחסים של הרב עובדיה יוסף זצ"ל אל יהודי תימן ושל יהודי תימן אל הרב.

א. קיום מצנת הייבום בתימן

יהודי תימן נתנו עדיפות למצנת הייבום על פני מצנת החליצה, כפסיקתו של הרמב"ם. וכן נהגו שהאשה תתייבם למבוגר שבאחי הנפטר, וכפי שנקבע בתלמוד (יבמות כ"ד ע"א) מצוה בגדול לייבם.

בשנת ה'תש"י אסרה הרבנות הראשית לישראל לייבם בארץ ישראל, בנימוקים ש"בזמננו ברור הדבר שרוב יבמים אינם מכוונים לשם מצוה, ומשום דרכי שלום ואחדות במדינת ישראל, שלא תהיה התורה כשתי תורות". בשנת ה'תשי"א יצא הרב עובדיה יוסף בתקיפות נגד תקנה זו של הרבנות הראשית, למרות שהיה כבן שלושים שנה בלבד. פסק הדין הארוך והמנומק של הרב עובדיה יוסף, ניתן לאחר שהשיא (על דרך הייבום) זוג תימנים שפנה אליו, בניגוד לדעת הרבנות הראשית.

והרי מדברי הרב בשו"ת יביע אומר (חלק ו' אבן העזר סימן י"ד), שם דן באורך וברוחב אודות ההסכמה שנעשתה על ידי הרבנות הראשית לישראל בחודש שבט תש"י, בחתימת שני נשיאי המועצה, הרבנים הראשיים לישראל, הג"ר יצחק אייזיק הרצוג והג"ר בן ציון חי עוזיאל ז"ל, ובה גזרו אומר על כל העדות, לרבות הספרדים, התימנים וכל עדות המזרח, שלא לעשות יבום, אלא חליצה בלבד. והיבם אשר יסרב לחלוץ, על בית הדין לפסוק עליו מזונות ליבמתו. ומסקנת הרב זצ"ל כי לא צדקו הרבנים הספרדים ובראשם הראשון לציון

עניינו

נבת

הגר"צ עוזיאל ז"ל, שנתנו ידם להסכמה כזאת, ושאינן להסכמה זו כל תוקף, מפני שאנו קיבלנו הוראות מרן השולחן ערוך, וכל החולק עליו כחולק על השכינה.

דברי הרב תאמו איפוא את תפיסתם של יהודי תימן, וסביר להניח שרבים מחכמי תימן שיבחו את הרב על העזתו בפסיקתו זו ובמעשהו האמור, שבכך חיזק את מורשת תימן בעניין זה.

ב. מנהג תימן בטוענת מאיס עלי

בשנת ה'תשי"ב אשה בת תימן תבעה להתגרש מבעלה שהוא גם בן תימן, בטענת מאיס עלי. בית הדין בפתח תקוה שדן בכך, כפה על הבעל לגרשה, כשיטת הרמב"ם. הרב עובדיה יוסף, שהיה חבר בבית הדין, כתב, וגם אני שמעתי וכו', שכן היה תמיד המנהג בתימן לכוף לגרש בטענת מאיס עלי, כדעת הרמב"ם מרא דאתרא (שו"ת יביע אומר חלק ג' אבן העזר סימן י"ט).

מר אמנון שלומי במאמרו בתהודה (13 עמ' 25) כתב על דברי הרב וזה לשונו, אחר בקשת המחילה מכבוד תורת הרה"ג עובדיה יוסף, אציין כי מה שכתב שכן היה תמיד המנהג בתימן לכוף לגרש בטענת מאיס עלי כדעת הרמב"ם מרא דאתרא, אינו נכון, ע"כ. במאמר מובאות הערות נוספות שיוצא מהן, לדעת מר אמנון שלומי, שהרב לא דק, [ראה מה שכתב בזה מרן בהסכמתו לשו"ת אדני פז חלק א', ומה שכתב בנו הראשון לציון הרב יצחק יוסף בספר עין יצחק חלק ג' עמ' קמ"ו, וכיוצא בזה בדבריו שבתחילת ספר ראשי בשמים עם קונטרס בשמים ראש, וכן בהערות שצרף בתחילת ספר עולם ממלכת ההלכה עמ' 20-21, ובעיקר מנהג תימן בדורות האחרונים בדין מאיס עלי ראה מה שצינתי בספר איש ימיני ח"א עמ' נ', ואכמ"ל. העורך].

ג. בארץ ישראל על כולם לנהוג לפי פסקי השולחן ערוך

הרב עובדיה יוסף תבע מן הספרדים, כולל בני תימן, לנהוג בארץ ישראל לפי פסקי השולחן ערוך, ובדרשותיו התבטא בביטויים קשים כלפי אלה שאינם נוהגים כך.

להלן מובאה אחת מדברי הרב. בדרשתו ביום ג' בסיון ה'תשע"א, עסק הרב עובדיה יוסף בענייני הדלקת הנרות ביום טוב, וציין כי לפי מרן השולחן ערוך חייבים להדליק נרות בברכה, כמו בשבת. הרב אמר, יש תימנים המשבשים את המנהגים שלהם בחוצה לארץ,

עניינו

נבר

לא מדליקים נרות, או מדליקים בלי ברכה. הם עושים שלא כהוגן. כיון שבאו לארץ ישראל, חייבים לעשות כמו ארץ ישראל. מנהג תימן לא ירד מן השמים. יש בהם צעירים משובשים להחזיק מנהג תימן, ע"כ.

אמירה זו לא מצאה חן בעיני רבים מבני עדת תימן, ויש מחכמיהם שהגיבו על כך.

ד. ברכת האירוסין

מרן בשולחן ערוך (אבן העזר הלכות קידושין סימן ל"ד סעיף א') פוסק, שהמקדש אשה מברך בנוסח זה, אשר קידשנו במצוותיו וציונו על העריות, ואסר לנו הארוסות, והתיר לנו הנשואות על ידי חופה בקידושין, ברוך אתה ה' מקדש ישראל. והרמב"ם (הלכות אישות פרק ג' הלכה כ"ד) פוסק שמברך בנוסח זה, אשר קידשנו במצוותיו והבדילנו מן העריות, ואסר לנו את הארוסות, והתיר לנו את הנשואות על ידי חופה וקידושין, ברוך אתה ה' מקדש ישראל.

הרב יוסף בן דוד, הרב יצחק יוסף, הרב אמיתי גדסי, רחובות תשע"ו

שד

עיינינו

נברת

הרב עובדיה יוסף בשו"ת יביע אומר (חלק ה' אבן העזר סימן ו') דן בנוסח הברכה ובמנהג הנפוץ לחתום ברוך אתה ה' מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין, שזה היפך הנוסח לחתום מקדש ישראל בלבד. כדרכו הביא מקורות מרובים, והעיר שכך יש לנהוג ואין לשנות.

תוך הבאת הדברים כתב בזה הלשון, אלא שאצל עדת התימנים יש נוהגים כדעת הרמב"ם לחתום מקדש ישראל בלבד, וכמו שכתוב גם כן בעץ חיים חלק א' דף קפ"ב ע"א, ע"כ. הרב דקדק וכתב שאצל עדת התימנים יש נוהגים כך, ואכן זהו מנהג הבלדי וחלק מן השאמי, אבל מנהג חלק מן השאמי לחתום מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין.

ה. על המבטא של יהודי תימן

בשו"ת יביע אומר (חלק ו' אורח חיים סימן י"א) דן הרב בשאלת המבטא הנכון של האותיות, וזאת בעיקבות שאלה שנשאל אם יוכל אברך אשכנזי שחונך לדבר במבטא ובהיגוי ספרדי, לחזור לנהוג במבטא אשכנזי. בדרך אגב התייחס הרב גם למבטאם של בני תימן.

וראשית קבע בזה הלשון, במבטא האותיות אין ספק שהנכון לבטאת בהברה ספרדית, שהיא נכונה ואמתית, כי הספרדים מבדילים בין חי"ת לכ"ף רפויה, ובין קו"ף לכ"ף דגושה, ובין סמ"ך לת"ו רפויה, וכן בין אלפין לעיינין, מה שאין כן אצל האשכנזים, ע"כ.

לגבי מבטא האות תי"ו כתב, ואצל עדות הבלים והתימנים התי"ו הרפויה שונה בהחלט מתי"ו דגושה, ע"כ.

ובאשר למבטא האות גימ"ל אצל

מועצה דתית
קרית עקרון

המועצה הדתית קרית עקרון

"וכל בית ישראל יבכו את השריפה..."

"שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלוקינו"

נפלה עטרת ראשנו

בבכי ואנחה נשא קינה על האי שופרא דבלא בארעא

מו"ר ועט"ר מרא דארעא דארץ ישראל עמוד
ההוראה נר הימיני פטיש החזק

עובדיה יוסף הרב הראש ל"צ הרב זצוק"ל

ינחם ה' את עם ישראל נחמה שלמה בבנין ירושלים

הרב יוסף בן דוד הרב המקומי
הרב שלמה זעפראני הממונה על המועצה"ד

עינינו

נברת

התימנים העיר בזה הלשון, ומדברי הזוהר הקדוש הנ"ל, תשובה מוצאת גם לאחינו התימנים שמבטאים גימ"ל דגושה בשיניים (כמו שאנו קוראים ליוסף בלעז ג'וזיף, או כמו ג'ורג' וכיוצא בזה), והרי מבטא הגימ"ל אינו אלא בחיך ולא בשיניים, וכדאמרינן גיכ"ק בחיך. ולכך נראה ברור שהעיקר בזה כמבטאינו בהברת הגימ"ל, ע"כ.

ו. פצוע דכא

בשו"ת יביע אומר (חלק ט' אורח חיים סימן ע"ז) בהערותיו של הרב על הספר שער יהושע לרב יהושע בנבנישתי, כתב הרב באות ה' וזה לשונו, בחלק יורה דעה סימן כ"ז עמוד של"ב, דן בעניין כתיבת פצוע דכה (דברים כ"ג ב'), שמנהיגו לכתבו בספר תורה דכה באות ה"א, ובכמה ספרי תורה של אשכנזים כתוב דכא באות אל"ף, וכן הוא בספרי תורה של התימנים, עכ"ל.

ז. ברכות על ארבע כוסות בליל פסח

בספרו שו"ת יחוה דעת (חלק א' סימן ט"ו) דן הרב בשאלה האם לברך ברכת בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס מארבע כוסות של ליל פסח, או די לברך על כוס ראשון ולפטור השאר בברכה אחת.

הרב ציין כי בדבר זה נחלקו הגאונים, והביא דעות הראשונים ומנהג הספרדים. ובסיום הדברים כתב וזה לשונו, ולכן כל עדה תאחז במנהג שנהגו בקדמת דנא, כי אלו ואלו דברי אלהים חיים. ומכל מקום טוב שגם אחינו התימנים יאמצו להם מנהגי הספרדים בארץ ישראל, וכדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, כי אין ברכות מעכבות. וכמו שכתב הרא"ש בתשובה (כלל י"ד סימן ה'), שהעיקר שלא לברך אלא על כוס ראשון ושלישי, שהממעט בברכות אינו מפסיד, שברכות אינן מעכבות, אבל המרבה בברכות מפסיד, דהויא לה ברכה לבטלה, עיין שם. ישמע חכם ויוסף לקח, עכ"ל.

ואפשר שעצתו לתימנים עוררה חוסר שביעות רצון אצל אלה מהם המברכים על כל כוס וכוס, שהרי בעיניהם כל כוס וכוס מצוה בפני עצמה.

ח. ברכה על ישיבת סוכה

בשו"ת יחוה דעת (חלק א' סימן ס"ו) דן הרב בשאלה אודות הנכנס לסוכת חבירו לבקרו בימי החג, האם יברך לישיבת סוכה, גם כשאינו סועד שם סעודת קבע.

עִינֵינוּ

נַבְתָּ

בס"ד, י"ז אלול תשע"ו

לכבוד היקר והנעלה, כש"ת ה"ה עוזרי יוסף יזהר הי"ו,
שלום רב,

בדבר יהודי תימני שעלה מתימן, ונהג כל השנים לברך לישוב בסוכה גם כשהולך לישון, וגם כשנכנס לסוכת חבירו. והנה עתה בארץ על פי הוראת מרן זצוק"ל, נהג בכל המנהגים כמנהגי הספרדים. ורוצה עתה לשנות ולעשות כמנהג התימנים, לברך בשעה שהולך לישון או נכנס לסוכת חבירו, ובזה גורם לו שמחת חג בכל רגע, ומתמלא באושר, האם יכול לנהוג בכך.

ראשית צריך לדעת שאין פוסקים הלכות לפי רגש, אלא לפי כללי הפסיקה. ועיין בספר ילקוט יוסף הלכות סוכה דיני ישיבה בסוכה (עמ' תרפ"ח), שמנהגינו הספרדים שאין מברכים ברכה זו אלא מסעודה לסעודה, ויש מהאשכנזים ובמיוחד הנמשכים אחר סברת הגר"א במעשה רב, וגם מאחינו התימנים נוהגים לברך בכל פעם שנכנסים לסוכה. ונהרא נהרא ופשטיה, כלומר אתם הנוהגים לברך יכולים להמשיך ולברך, אך לנו הספרדים אין לנהוג כן, דסב"ל, בפרט שכך פשט המנהג כמו שהעיד מרן השולחן ערוך. ומכל מקום תימני הרוצה לברך יש לו על מה לסמוך, והמהדרים יברכו על היין או על פת הבאה בכיסנין.

ואם ישאל אותנו מה לעשות לכתחילה, ורוצה לקבל הדברים, עדיף שיעשה כמו כל הספרדים, וימשיך במנהגו כמו שנהג עד כה, לברך מסעודה לסעודה. שהרי התימנים אינם אשכנזים, ורבני תימן הרי מודים שקיבלו עליהם הוראות מרן, רק יש ויכוח אם גם בתימן עשו בכל הדברים כדעת מרן. אבל יש תשובה באבקת רוכל סימן רי"ב, שההולך ממקום שנהגו למקום שלא נהגו, עושה כמנהג המקום שבא לשם. ואף אחד מרבני תימן הגדולים לא חלק על תשובת אבקת רוכל שכתבה מרן הבית יוסף. ומה שרוצים לחלק בין אם באו קהלה עם בית דין או לא, דבר זה לא רמוז כלל בדברי הב"י בסימן רי"ב, מלבד שהמציאות לא היתה כן. לכן השואל מיעצים לו שיעשה כדעת מרן בעניני הלכה בכל מכל כל. ומכל מקום אין לעשות מזה מחלוקת וויכוחים.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

ונשיא בית הדין הרבני הגדול

נדפס בקובץ בית יוסף סימן קל"ז

בתשובתו הביא את דעותיהם של אלו האומרים שהנכנס לסוכת חבירו יש לו לברך לישוב בסוכה, בין כשסועד שם ובין כשאינו סועד שם, ושל אלו הסוברים שאין לברך אלא דוקא בשעת אכילה.

בין שאר דבריו כתב הרב, ושמעתי שגם מאחינו התימנים נוהגים לברך בכל פעם שנכנסים לסוכה. אולם אין אנו נוהגים כן, ע"כ.

ונכון הדבר, שרק חלק מן התימנים נוהגים כן, ויש מהם הנוהגים לברך רק בשעה שסועדים בסוכה.

ט. אמירת והוא רחום בליל כיפור

בשו"ת יחווה דעת (חלק ה' סימן מ"ה) דן הרב בשאלה האם יש להתחיל תפילת ערבית של ליל יום הכיפורים בפסוקים והוא רחום יכפר עוון וכו', או יש להתחיל ברכו את ה' המבורך.

עינינו

נברת

בדברי תשובתו מביא הרב דעות הפוסקים לכאן ולכאן, ואומר, אבל אנו נוהגים להתחיל תפילת ערבית של יום הכיפורים, אפילו כשחל בשבת, בפסוק והוא רחום. והוא מנהג ותיקים, ע"כ.

והביא את דברי רבי עמרם אבורביע זצ"ל בספר נתיבי עם (סימן תרי"ט), שהעיד גם כן שמנהג הספרדים בכל מקומות מושבותיהם להתחיל תפילת ערבית בפסוק והוא רחום. וכן ציין הרב כי כך הוא מנהג התימנים.

י. ספרי תורה של התימנים

בשו"ת יחווה דעת (חלק ו' סימן נ"ו) דן הרב בשאלה אודות ספרי התורה של התימנים, שיש בהם כמה שינויים מספרי התורה שלנו, האם מותר לעלות ולקרות בהם בברכה.

במהלך תשובתו הביא הרב חלק מן השינויים ודן בהם, ובסוף תשובתו כתב וזה לשונו, לכן יש להקל בנדון דידן, ורשאים להוציא ספרי התורה של התימנים לקרות בהם בציבור ובברכות התורה כנהוג. והנח להם לישראל, ע"כ.

ברור הדבר כי יהודי תימן החזיקו במנהגיהם, ולא מצאה חן בעיניהם הערתו של הרב והנח להם לישראל.

דברי חיתום

אין ספק כי הרב עובדיה יוסף נחשב בעיני רבני תימן (וכך גם בעיני קהליהם) כגדול הדור וכמעייין הנובע, וכפי שהגדיר זאת האיש שהזכרתיו שלא בשמו לעיל, "בְּחֶר אֶתְיָר" (ים שופע). ויש רבים מהם שלא העיזו לבטא התנגדות לדברי הרב בנושאים הנוגעים ליהודי תימן, אף שלא הסכימו עמם, אם בשל יראת הרוממות ואם מחששות מובנים. ויש רבנים, והם מעטים, שהעיזו לצאת בגלוי נגד דברי הרב שלא תאמו את מנהגי אבותיהם, ותבעו בתוקף לשמור מנהגי אבותיהם ולא לציית לדברי הרב בעניינים אלו.

בין כך ובין כך, אשרינו שזכינו להכיר את הרב הגדול הזה, לעיין בספריו ולהתפעל מגדולתו, וצר לנו על הליכתו מעמנו.

ככה יעשה לאיש אשר המלך - מלך מלכי המלכים חפץ ביקרו

רבינו יוסף קארו ויהודי תימן

ר' יוסף קארו, מחבר ה"שולחן ערוך", אינו זר ליהודי תימן. ר' זכריה אלצ'אהרי, מגדולי משוררי תימן, שחי בדורו של מרן קארו, זכה להכירו פנים אל פנים, ואף בילה שבת אחת במחיצתו ושמע דרשה בבית מדרשו. במסעותיו בארצות המזרח ביקר אלצ'אהרי בארץ ישראל בשנת השכ"ב (1562) ואולי בשנת השכ"ז (1567). בספר "המוסר" שחיבר, מחברת ששית, נתן המשורר תיאור מליצי על הקהילה בצפת, על ר' יוסף קארו, ועל דרשה בעניני כוחות הנפש שנשא אחד התלמידים.

ואלה דבריו על ר' יוסף קארו: "אמר מרדכי הצידוני: נסעתי מסוריא המדינה דרך גליל העליון אל מדינת צפת, ארץ כנען בן אחי יפת. ובדרך ההיא חמת ודמשק וארם נהרים, בהם מבני יהודה ואפרים. חוץ מכמה עירות, בדרך הירדן אל המעברות. ואבוא אל המדינה, והנה בתוכה שרתה שכניה. כי בה קהל גדול רחוק מסלף, כארבעה עשר אלף. בשמנה עשר ישיבות, בעיון התלמוד נצבות. שם ראיתי אור התורה, וליהודים היתה אורה. גברו על כל הקהילות, כי הם תהלות לתהלות. ופרצו בגבול החכמה פרץ, מעולם לא נמצא בהם עם הארץ. ואתבונן בעיונם פנימי וחיצון, והנה לא הגעתי לרועה צאן. אז ידעתי ערכי, ברחבי וארכי. והנה חסרתי כמה ענינות, וחסרון לא יוכל להמנות. ואתנכר בתוכה ורעיוני היו חלושות, בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. לשמוע הדרשנים, הדורשים על כמה אופנים. כי הם יודעים כל סוד, מקירות הספון ועד היסוד. ובפרט המאור הגדול החכם ר' יוסף קארו¹, אשר משיבתו חכמי צפת לא יסורו. כי בלבו התלמוד אגור, אחר ישיבתו שבע שנים סגור². וחוץ מכמה חכמות גלויות ונעלמות, בלבו חתומות. ואלך שבת אחת אל ישיבתו, לראות את יקרת תפארת גדולתו. ואשב בפתח עם מזוזת השער, ורעיוני מן הסכלות אחוז סער. והחכם הזקן יושב על הכסא, בפיהו דורש על הנושא. במאמר יוציא את האדם מעל הזמן, להקריבו אל האל הנאמן. וילבישו בגדי חפש, בפסוק תורת ה' תמימה משיבת נפש. ונשא ונתן על דרך הפשט והקבלה, החכם היקר והנעלה. לפניו כמאתים תלמידים יקרים ומעולים, יושבים על גבי ספסלים³."

ה"שולחן ערוך" נדפס לראשונה בשנת שט"ו (1555), דהיינו ז'-י"ב שנים לפני ביקורו של אלצ'אהרי בארץ ישראל. יש מקום להניח שמיד הובא לתימן, על ידי סוחרים או על ידי שדרים, ומיד הועתק והופץ⁴. במחברות אחרות⁵ מספר אלצ'אהרי על השליח מצפת אברהם בן יצחק אשכנזי, שהגיע לתימן בשנת של"ט והביא עמו ספרים מארץ ישראל למכירה, "ולא ביקש

* נדפס על ידי יהודה רצהבי, באוצר יהודי ספרד ספר ב' עמ' 88-84, ובספר מגניו שירת הקדם עמ' 241-239.
1 לפי חריזת "קארו" עם "יסורו" יוצא שאלצ'אהרי הגה את השם בשורוק ולא בחולם. כך הוגים יהודי תימן שם זה עד היום. מאחר שאלצ'אהרי ידע את קארו פנים אל פנים ודאי שיש יסוד להגייתו. [קארו בלאדינו הוא בחולם, ותרגומו, יקר. המערכת].
2 אולי רמז לאגדה או למסורת עם, שקארו ישב על מדוכת התלמוד שבע שנים תמימות.
3 מסעות ארץ ישראל לאברהם יערי, תל אביב תש"ו, עמ' 200. [לימים נדפס ספר המוסר של הרב יחיא אלצ'אהרי, על ידי יהודה רצהבי עצמו, וכל דברים אלו שם במחברת הששית עמ' 117-116. העורך]
4 בספרית ששון בלונדון מצויים כתבי יד תימניים של "שולחן ערוך", שהועתקו מן המהדורה הראשונה סמוך להופעתה (עיי' "אהל דוד" לד. ס. ששון עמ' 749-745).
5 כ"ד, כ"ה, מ'.

עינינו

נבת

אלא דמיהם". יש לשער שבין הספרים שהביא השליח עמו נכלל גם "השולחן ערוך". היום שבו הגיע הספר לתימן היה יום גדול לקהלות תימן, ויעידו על כך שני השירים שהגיעו לידינו⁶ שנכתבו בשבח ה"בית יוסף" ו"אורח חיים".

הראשון, כמי שמעידה הכתובה הערבית שעליו, נכתב בידי ר' זכריה אלצ'אהרי, מאחר שבכתב היד מופיע שיר זה בתוך קבוצת שירים מחיבור אלצ'אהרי, ואליו חוזר הכינוי "ולו ג"כ". התאריך זבו הגיע "בית יוסף" לתימן שהוא גם תאריך כתיבת השיר, לא צויין. דבר אחד ניתן לקבוע שהשיר נכתב ע"י אלצ'אהרי לפני ביקורו בארץ ישראל, כשעדיין לא הכיר את קארו פנים בפנים. ראיה לדבר שכל השיר, המונה נ"ד בתים, סובב על החיבור ואין בו כמעט דבר על המחבר. קשה לצייר שהמשורר שזכה לראות את קארו, שמע לקח מפיו ועמד על גדלותו בתורה לא יקדיש כמה בתים לתיאור אישיותו וערכו. משקל השיר הוא משקל התנועה (שמונה תנועות בכל בית). בבתים רבים אין הקפדה מליאה על מספר התנועות.

השיר השני, כפי שמעידה הכתובת שעל גביו, הוא בשבח ספר "אורח חיים" ומחברו הוא, בהתאם לאקרוסטיכון, שלמה בן חזמ"ק (סעיד באתב"ש). שיר זה נתחבר אחרי פטירתו של מרן, שכן בבית ששי הוא מזכירו בכינוי המתים. כל בתי השיר מסיימים בתיבה "חיים", השניה בשם החבור "אורח חיים". משקלו הוא: השלם (כאמל) - מתפעלים, נפעל, אך הוא פגום בבתים רבים. שני השירים הועתקו מדיואנים כתבי יד: האחד ברשות ר' שלמה ג'מל (ירושלים) והשני ברשות יצחק יהודה לוי, (ת"א).

עד לפני מרן היה עיקר עיסוקם של יהודי תימן ב"משנה תורה" להרמב"ם, כדרך שלפני הרמב"ם עסקו בתלמוד ובאלפסי. אולם בשעה שהתלמוד והאלפסי נדחקו לגמרי מפני "הנשר הגדול" לא כן היה גורל "רבנו" ו"מרן". שניהם שימשו זה בצד זה, מבלי שהאחד ידחק רגלי חברו, ולכל אחד זמני למוד קבועים שלו. במקרים של חילוקי דעות בין הרמב"ם ל"מרן" הוכרעה הכף לצד מרן שהוא מן האחרונים. ר' דוד מזרחי מעיד על השפעת מרן בתימן: "הא בדורות הללו דקמן ודורות שקדמונו כמה שנים וכמה דרי הולכים בעקבות מרן ז"ל לכל אשר יאמר להם יוסף יעשו, ואע"ג דאתריה דהרמב"ם הוא... מ"מ כבר פשט המנהג לפסוק כמרן ז"ל בכל מקום, וכמו שפשט המנהג במצרים ובארץ הצבי ובמערב דכולהו הני אתרוותיה דהרמב"ם ז"ל אעפ"י כן הולכים אחר פסקי מרן והכרעותיו. גם של כל בני הגולה, כמו כן במקומותינו הולכים אחר פסקי מרן והכרעותיו". גם יחיא צאלח (מהר"ץ), גדול חכמי תימן במאה הי"ח, נהג להכריע לצד מרן והאחרונים. באחת מתשובותיו הוא כותב: "ומי הוא זה אשר יערב על לבו לחלוק עליו בזה. וא"כ המוציא לעז עליו מכאן ולהבא עונשיה מסתייה וראוי לנזיפה עד ישוב ויקבל עליו דברי חכמים אשר יאמר יוסף תעשו"⁸.

6 עיין להלן.

7 שו"ת רביד הזהב, ת"א תשט"ז, עמ' ל"ז.

8 שו"ת פעולת צדיק ח"א עמ' נ'.

עינינו

נבת

עם ריבוי הלימוד ב"שולחן ערוך" הורגש הצורך בפירוש קצר לספר, שיהא הולם צרכי עדת תימן ומנהגיה. רמ"א ושאר נושאי כליו של השו"ע לא נתקבלו בבית המדרש התימני, מאחר שהלומד התימני לא מצא בהם זכר למנהגיו שלו. ואמנם כמאתים שנה אחרי חיבור השו"ע, קם ר' דוד מזרחי (התנ"ו-התקל"א), מגדולי חכמי צנעא, וכתב חיבורו "שתילי זיתים" לשו"ע. בכך מילא את מחסורו של בית המדרש התימני: מצד אחד מפרש בקצרה ובבהירות את השו"ע, ומאידך מעלה גם מנהגיהם של בני תימן. מהגהות הרמ"א הניח ר' דוד מזרחי, את אלו העולות עם דעת השו"ע ואפילו בדוחק. לעומת זאת השמיט כל מה שהוא סותר להשו"ע לרבות המנהגים. "כי מה בצע הלאות אנשים במנהגים שאינן נהוגים אצלנו".⁹

על מעמד מרן וספריו בתימן כותב ר' דוד מזרחי: "ועל כן הפוסקים האחרונים ז"ל אינם קוראים לו אלא בשם "מרן" להודיעך כי הוא מרא דארעא, וכ"ש בארץ הזאת ארץ התימן. כי בעו"ה דוחק הפרנסה תולה רצועתו שם ח"ו, ועול מלך ושרים ועול הגלות אשר בכל ד' קצוי הארץ לא נשמע כמוהו. וספרי המחברים הנפוצים בכל מושבות ישראל נמנעים מהארץ הזאת, ולא זכינו כי אם לאור מורינו ורבינו מהריק"א ז"ל בכל עניניהם נוהגים על פי חיבור הרמב"ם ז"ל, כי ספרי זולתו מהמחברים ז"ל לא נמצא אצלם. ואח"כ האיר להם אור ספר חב"י אבל עדיין לא נמצא מהם כי אם שנים שלשה ספרים בארץ. ועכשיו נתפשט הספר הקצר ביד הכל תהלה לאל ית', אע"פ שדמיו יקרים מחמת ריחוק בית הדפוס מתגר לתגר עכ"ז מזילים הונם ולוקחים אותו ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו זולת בדיני הטריפות שאינן נהוגים כדבריו".¹⁰

"שתילי זיתים" נתפשט בצנעא וסביבותיה והועתק לרוב. ברבות הימים נשתלב בשו"ע עצמו, והשונה הלכות בשו"ע שנה גם ב"שתילי זיתים". עם עליית יהודי תימן לארץ ישראל העלו חיבור זה על מזבח הדפוס בפעם הראשונה בירושלים, בשנות התרמ"ו, התרנ"א, ופעם שניה בירושלים התרנ"ה. אותו ר' דוד מזרחי חיבר ביאור אחר על "יורה דעה" עד סימן ק"י, וקראו בשם "ראשי בשמים", שנדפס באלכסנדריה תרנ"ח.

9 שתילי זיתים, הקדמה.
10 שם, ג' עמ' ב'.

הוי נרדמים

שיר בשבח מרן רבינו יוסף קארו וחיבוריו.
מתוך כתב יד של שירים מחיבורי הרב יחיא אלצאהרי.

וישיני לב אלי סורו
על משקולות שירי שירו
הנותן עוז צדק אמרו
לבני אדם אם נבחרו
ולאהבתו הם נקשרו
גאון הרב יוסף קאר"ו
עד כי נגדו מלים עצרו
על דברתו נמנו גמרו
ולסברתו כלם חברו
השקה ארץ יום נעצרו
ממעיינות שכלו שכרו
יוסף גלם כי נסתרו
הוא בן חורים אותו גורו
דורשי חכמה בור תבורו
בר ולחם לא תחסרו
זהב חרוץ סיג חברו
על חוג ארץ כמה ישרו
מפי טעמם לא נעדרו
מתוק עד כי עיני אורו
שמחת לבי לי מה יקרו
לגאון יעקב מה תשורו
על סלסלות כרם בצרו
יינם להם לא נאסרו
ובמשפטיו מורים יורו
עם כתם פז כיום מכרו

הוי נרדמים עורו עורו
שרים נוגנים אל תחרישו
ותנו כבוד לאלהינו
המשפיע מחכמותיו
לסגולתו ודבקים בו
בחר מהם יחיד בדור
הוא המליכו על כל גאון
תחתיו שחחו וישתחוו
גם עליונים הם הסכימו
דלה מים מים תלמוד
רוה תבל וקצה ארץ
מרגליות במצולות ים
אשרך ארץ שמלכך זה
גורו לכם עם חמדותיו
כל מגדנות עם מעדנים
ולשון צדיק כסף נבחר
טורים ארבע גלה אורם
בקצה מטה טעמתי לי
טעם דבשם נופת צופים
אורח חיים יורה דעה
אבן עזר חושן משפט
אשכול גפן פריו תקחו
מה טוב לקחם גם לנזירים
ידיו רב לו מורים יורו
כל הון יקר וזהב אופיר

עניינו

נברת

לחם יוסף אכלו שברו
שערי צדק בואו עברו
וידי העט כמה קצרו
מאה שערים באשר קצרו
הם ונגידים פיהם סגרו
צעדי אונו כמה יצרו
על עקבותם הם נזורו
לנטרים לה באמת נטרו
יודעי ספר לו הכתירו
איש למקומו לא נעדרו
כן תמהו מאשר תרו
מדהרתו לא נשמרו
איש מלחמה יום גברו
עליו לבניכם ספרו
הגו בלתו מה נמהרו
במתי חלד ויאושרו
להג הרבה לא נשכרו
גברו חיל עתקו עשרו
חרב עיון העוז חגרו
כי עזביהם הם נטהרו
כי בכבודו תתימרו
דרך מסלול התבשרו
עד בוא יוסף לא נחקרו
כיום תורת משה זכרו
ובני אמי הם ניחרו
מעבודתם שני נשרו
כרמי שלי לא גדרו
נוחיל עד מי ישע יפרו
הוי נרדמים עורו עורו.

וקנו לכם חכמה רמה
יום עם ליל אל תחשוכו
קצר מצע מהלל יוסף
סרעפי לב זרעו מצאו
מסיר שפה לנאמנים
נמשל כצבי לרוץ מהר
לא הגיעו לאבק רגליו
כרם חמר ענו שרים
חכמי עולם וכפיריהם
דעות רבות בו נאספו
משכיות לב עברו שמה
וייראו מבית יוסף
אביר לבב גבור חיל
מדור אל דור עד דור אחרון
הנפתלים עבות להם
התבוננו חקרו אותם
דורשי בלתו יגעו לריק
כי בפסקיו נחו ליבות
הוי גבורים להגות ספר
הבלי עולם אל תחשבו
דורשי תורה אל בית יוסף
סקל הרב לעקלקלות
היתה תורה תורות רבות
תורה אחת משפט אחד
ילדי אמה הבהילונו
ובני עשו יהדפנו
הם שמוני נוטר להם
לכן נוחיל עד אור בוקר
עד יקרא אל שוכני עפר

עֵינֵינוּ

נִבְרָת

פִּירוּשׁ הַשִּׁיר

הוי נרדמים על פי לשון הרמב"ם בהלכות תשובה פרק ג' הל' ד'. משקולות משקלות, ע"פ יחזקאל ד' י'. אם נבחרו יש לקשרו עם הבית שלאחריו: אישים שה' בחר בהם להיות לו סגולה. קארו בשורוק ראה לעיל הערה 1. עצרו מוסב לגאוני הדור. עליונים השמים או המלאכים. נעצרו יש להשלים: השמים או הגשמים. אשריך ארץ וכו' עדה"כ. בקהלת י' י"ז. אותו גורו... גורו לכם צימוד שלם. הראשון בהוראת: לירוא מפניו, השני - לגור עמו. ולשון צדיק וכו' עדה"כ משלי י' כ'. טורים ארבע ארבעה טורים שחיבר מרן. בקצה מטה וכו' עדה"כ שמואל א' י"ד מ"ג. על סלסלות וכו' עדה"כ ירמיה ו' ט'. מורים יורו (חץ), מורים יורו (הוראה) צימוד שלם. עדה"כ דברים ל"ג ז': ל"ג י'. כמה קצרו... באשר קצרו צימוד שלם. הראשונה "קוצר יד" השנייה "קצירת תבואה". זרעו וכו' עדה"כ בראשית כ"ו י"ב. מסיר שפה וכו' עדה"כ איוב י"ב כ'. כצבי לרוץ מה עדה"כ משלי ו' ח'. צעדי אנו וכו' עדה"כ איוב י"ח ז'. כרם חמר וכו' עדה"כ ישעיה כ"ז ב'. מדור אל דור וכו' עדה"כ יואל א' ג'. הנפתלים חכמים הלוחמים מלחמתה של תורה. גברו חיל וכו' עדה"כ איוב כ"א ז'. דורשי תורה וכו' שיעורו: מבקשי תורה, פנו אל החיבור "בית יוסף"! לא נחקרו לרוב מספרם. תורה אחת אמי וכו' עדה"כ במדבר ט"ו ט"ז. זכרו תורת וכו' עדה"כ מלאכי ג' כ"ב. ובני אמי וכו' עדה"כ שה"ש א' ו'. שמוני נוטר וכו' עדה"כ שה"ש א' ו'. אור בוקר קץ הישועה. עד יקרא וכו' רמז לתחית המתים. הוי נרדמים דרכו של הרב יחיא אלצאהרי בשיריו לחתום את השיר בבית הפתיחה והרי זה מתפארת הפתיחה והסיום.

עינינו

נברת

אם התבונה

בשבת ספר אורח חיים

ס"י אני שלמה בן חזמ"ק (=סעיף בא"ת ב"ש)

יהיה בידי זה כאור חיים
בו ימצאו מחיה לכל חיים
שלחן לאכול בו בני חיים
וענו תהלותיו קהל חיים
ועשו למצוות אל אלדים חיים
נפשו צרורה תוך צרור חיים
לכלל שרידים בעלי חיים
תתעדנו תזכרו לאור חיים
כי תמצאו שמה מקור חיים
סגלת אנשים בעלי חיים
אמריו הולכים באורח חיים
בו מעינות גנים באר חיים
באשר תמצאו בו נוה חיים
התבוננו קראו באור חיים.

אם התבונה לי כמו עזרה
נפשות חכמים בו תתעדן
יוסף שמו קאר"ו אשר ערך
שישו בני האל בספר זה
לבכם תנו עליו ודרשו בו
מפי אדוננו אשר חבר
האל שלחהו כמו מחיה
בו תמצאו מרגוע לנפשיכם
נועם הלכותיו פנו אליו
חמדת בני חכמה וגם בינה
זכרו יערב לנפש טוב
מעלה לבן תורה אשר ידרוש
קצר דברו הוא ורוב איכות
יופי הדר ספר ראו עמי

פירוש השיר

תתעדן הפועל בנקבה יחידה כמו בערבית אע"פ שהנושא הוא "נפשות" ברבים. קארו הוי"ו שרוקה. ראה לעיל הערה ו'. ערך שלחן רמז ל"שולחן ערוך". לבכם המשקל פגום. האל שלחהו וכו' השוה בראשית מ"ה ה'. תמצאו מרגוע וכו' היינו מעט הכמות ורב האיכות. איכות כך היא גרסת יהודי תימן. עמי בכה"י מנוקד עמי.